

Reizen en avonturen van mijnheer Prikkebeen

Lieve zuster Ursula, ik ga naar Amerika

Spillebenen, een vlindernetje, een hoge hoed met daarop twee opgeprikte kapellen, ziedaar mijnheer Prikkebeen, Steckelbein, Cryptogame of hoe hij verder allemaal genoemd is. Velen, vooral ouderen, kennen zijn avonturen, op rijm beschreven door de negentiende-eeuwse volksrijmer J.J.A. Goeverneur.

Tekst: Jan de Gooijer

Nooit gaat er een dag voorbij... Mijnheer Prikkebeen verlustigt zich in de kapellenvangst, hij droomt er zelfs van. Maar - helaas - hij heeft een boze zuster, die hem van de vlindervangst af wil houden en hij probeert haar te ontvluchten ("Lieve zuster Ursula, ik ga naar Amerika".) Op het schip waarmee hij weg wil, blijkt echter ook Ursula al aanwezig te zijn en na allerlei dolle avonturen, samen met een dikke doctor, via de buik van een walvis, een schip met walvisvaarders, zeerovers, Muzelmannen en de Dei van Algiers blijkt aan zuster Ursula dat Prikkebeen ondertussen verloofd is met een gezellige dikke Peternel en zij springt letterlijk van kwaadheid uit haar vel. Als dan tenslotte uitkomt dat Peternel weduwe met acht kinderen is, kijkt Prik

eerst wat zuur, maar al gauw wordt hij vertederd door het achttal, ze trouwen, hij leeft vele jaren kneuterig verder met zijn geliefde en "nooit gaat er een dag voorbij zonder vlindervangerij".

Schepper De oorspronkelijke schepper van Monsieur Cryptogame heette Rodolphe

Töpffer, twee eeuwen geleden (in 1799) geboren te Genève. Zijn vader was een bekend schilder en ook Rodolphe had de intentie om kunstschilder te worden. Tijdens zijn leertijd krijgt hij echter een chronische oogaandoening, die hem

dwingt zijn plannen te veranderen. Tenslotte besluit hij leraar klasieke talen te worden en na een paar jaar opent hij een eigen jongenskostschool te Genève. Hij blijft wel tekenen en hij gaat romans en verhalen schrijven. Als 's avonds in de studiezaal zijn leerlingen rustig(!) aan het werk zijn, gaat hij poppetjes tekenen, schrijft er plotseling invallende dolle verhalen bij en zo ontstaat naast diverse andere ook het verhaal van Monsieur Cryptogame: tekeningetjes met tekst erbij, steeds één zin per plaatje. Het verhaal verschijnt in 1845 eerst in een tijdschrift in Parijs, kort daarna ook in boekvorm, zowel in het Frans als in het Engels (*Mr Bachelor Butterfly*). Het blijkt, dat er een mejuffrouw Elvire is, die verliefd is op Monsieur Cryptogame, maar hij moet niets van haar hebben. Hij probeert steeds aan haar te ontsnappen, maar zij achtervolgt hem met grote hardnekkigheid.

Van Cryptogame naar Steckelbein Dit verhaal kwam onder ogen van een zekere mijnheer Julius Kell, die het twee jaar later in het Duits omzette en bewerkte tot een verhaal in kinderversjes. Cryptogame werd Steckelbein en Elvire werd Ursula. Ook vond hij het voor de toenmalige lezertjes kennelijk minder netjes dat Ursula de ongewenste verloofde was van Steckelbein en zij werd dus veranderd in zijn zuster. Er zijn van deze bewerking in de loop der jaren nogal wat drukken verschenen. Eveneens in 1847 ontstonden een Deens-Noorse (*Herr Stankelbens*) en een Zweedse (*Herr Spindelbens*) berijmde vertaling.

Populair Elf jaar later, in 1858, kwam de Nederlandse berijming uit, verzorgd door de ervaren kinderdichter en veel-schrijver J.J.A. Goeverneur. Hij volgt het verhaal zoals Kell het heeft bewerkt en tot in onze tijd is deze uitgave talloze malen herdrukt. Het boek - meestal in oblong-formaat - was hier te lande ongelooflijk populair. Vrij regelmatig kom je één of meer exemplaren tegen in antiquariaten of op boe-

kenbeurzen. Ook is het verhaal nu te lezen op Internet (<http://www.dds.nl/~ljcoster/J.J.A.Goeverneur>). Diverse andere vertalingen ben ik nog tegengekomen: in het Esperanto (*Sinjoro Longkrurulo*), Gronings (*Meneer Prikkebain*), Fries (*Meneer Prikkeskonk*), Bildts (*Meneer Prikkebeen*) en Drents (*Meneer Prikkebien*). Het is opvallend, dat dit verhaal vooral in het noorden van ons land in (streek)taal is omgezet. Ondanks verscheidene telefoontjes naar andere delen van Nederland kon tot nu toe niemand mij helpen aan vertalingen in andere dialecten. Wel zijn er, mogelijk op deze golf van populariteit, andere boekjes in oblong-formaat verschenen met geheel andere verhalen: *De zoon van Prikkebeen* en *De neef van Prikkebeen*. In het laatste boekje gaat Prikkebeen in het begin van het verhaal zelfs meteen al dood.

Man met het netje Resumerend kunnen we stellen, dat voor de leek Prikkebeen de personificatie is van de 'man met het netje'. Voor sommige entomologen is hij echter ook de insectenvanger zonder beperkingen. En alhoewel wij over het vangen van vlinders tegenwoordig veel meer genuanceerd denken, toch lezen we met plezier onder een plaatje van Prik in slaapmuts en nachthemd:

Vroeg voor dag en dauw al, staat
 Hij weer voor zijn bed paraat,
 Brommend: " 'k Ben nieuwsgierig al,
 Wat vandaag ik vangen zal."
 Prikkebeen, ik raad je man,
 Trek toch eerst je broek maar an!

Literatuur

- F.K.H. Kossmann*, Rodolphe Töpffer, de vader van Mr. Cryptogame, 1946, Uitg. Donker. Aardig boekje met veel details.
- F.K.H. Kossmann*, Rodolphe Töpffer, citoyen et artiste suisse, 1948, Uitg. Donker. Franse vertaling van bovenstaand boekje.
- Rodolphe Töpffer*, Histoire de M. Cryptogame, facsimile-uitgave, 1946, Uitg. Donker. Het oorspronkelijke verhaal. Tekeningetjes met één zin tekst er onder.
- Rodolphe Töpffer*, Het geheime huwelijk van Mijnheer Prikkebeen, vert. W. Hofman, 1970, Uitg. v. Hoeve. Vertaling van het origineel.
- J.J.A. Goeverneur*, Reizen en Avonturen van Mijnheer Prikkebeen, 1858. Vele herdrukken bij diverse uitgeverijen.
- Ook andere bewerkingen van het verhaal, zowel in poëzie als in proza zijn in het Nederlands verschenen. Eén hiervan wil ik speciaal noemen:
- G. Komrij*, De zonderlinge avonturen van Primus Prikkebeen, 1980, Uitg. Loeb en Van der Velden, met een uitvoerig nawoord over Töpffer van Dirkje Kuik.
- In Nederlandse (streek)talen:
- J.A. Fijn van Draat*, Wonderlijke raaize van Meneer Prikkebain, 1962, Uitg. Becht. Gronings.
- T. Mulder*, De bjusterbaarlike reis fan Meneer Prikkeskonk, z.j., Uitg. Becht/Friese Pers. Fries.
- T. Lont*, De wonderbaarlike rais fan Meneer Prikkebeen, 1992, Uitg. Stichting Ons Bildt/Van Leer en De Jong. Bildts.
- R. Sanders*, Reizen en Aoventuren van Meneer Prikkebien, 1990, Uitg. Krips Repro Meppel. Drents.
- Nadere gegevens over J.J.A. Goeverneur:
- D.L. Daalder*, Wormkruyt met Suycker, p. 80-83, 1950. Uitgeverij Arbeiderspers; 1976 Interbook International.
- Veel gegevens over Goeverneur zijn te verkrijgen bij de Afdeling Collecties van het Letterkundig Museum te 's Gravenhage.
- Th. Zeegers*, Prikkebeen kan niet meer, *Veelpoot* 2 (2): 4-9 (1991), *Nieuwsbrief E.I.S. Nederland*, 21: 11-12 (1992).
- P.L.Th. Beuk*, Kan Prikkebeen niet meer? Over de noodzaak van verzamelen. *Nieuwsbrief E.I.S.-Nederland*, 21: 13-16 (1992).
- De Vlinderstichting*, Verzamelen, wel of niet?, *Vlinders* 11(3): 18-20 (1996).
- Anon.*, Prikkebeen, *Vlinders* 1 (1): 30-32 (1986).